

بررسی فقهی

نیابت معذور در حج

www.ketab.ir

سید مصطفی منجم

سرشناسه	: منجم، سیدمصطفی، ۱۳۵۲-
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی فقهی نیابت معذور در حج / سید مصطفی منجم.
مشخصات نشر	: قم: میراث ماندگار، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۳۰۰ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۴-۶۴۱-۹
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: حج نیابتی (فقه)
	Hajj Niyabati (Islamic law)
رده بندی کنگره	: ۸/۱۸۸BP
رده بندی دیویی	: ۲۵۷/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۴۷۶۱۲۸

• عنوان: بررسی فقهی نیابت معذور در حج

• نویسنده: سید مصطفی منجم

• قیمت: ۲۵۰,۰۰۰ تومان

• انتشارات: میراث ماندگار

• چاپ: وفا

• شمارگان: ۵۰۰ جلد

• نوبت چاپ: اول ۱۴۰۲

• شابک: ۹ - ۶۴۱ - ۳۱۴ - ۶۰۰ - ۹۷۸

آدرس ناشر: قم، ساختمان ناشران، پلاک ۳۱۸

تلفن: ۰۲۵۳۷۸۴۲۳۹۸

فهرست مطالب

۱۹.....	مقدمه
فصل اول: مفاهیم و کلیات	
۵۲.....	گفتار اول: مفاهیم
۵۲.....	۱- حج
۵۲.....	الف: حج در لغت
۲۷.....	ب: حج در اصطلاح فقیهان
۲۸.....	۲- فقه
۲۸.....	الف: در لغت
۳۰.....	ب: در اصطلاح
۳۳.....	۳- معذوریت
۳۵.....	۴- نائب
۳۵.....	الف: در لغت
۳۶.....	ب: در اصطلاح

۶ بررسی فقهی نیابت معذور در حج

- گفتار دوم: کلیات ۳۹
- امر اول: نیابت در حج و عمره ۳۹
- الف: مقتضای قاعده اولیه ۳۹
- ب: مقتضای ادله خاصه نسبت به انواع حج ۴۱
- ۱- نیابت از اموات در حج واجب اعم از استنابه و تبرع ۴۲
- ۲- نیابت از احیاء در حج واجب در صورت استنابه و تبرع ۴۵
- الف: استقرار حج و عجز از انجام آن ۴۵
- ب: عجز در سال استطاعت و یأس از تمکن ۴۹
- ج: قدرت بر اتیان حج در فرض استقرار یا استطاعت در همان سال ۵۳
- ۳- نیابت از اموات و احیاء در حج مستحبی ۵۳
- امر دوم: نیابت در بعض اجزاء حج و عمره ۵۹
- الف: مقتضای قاعده در جواز نیابت بعض اجزاء ۶۰
- ب: مقتضای ادله خاصه نسبت به واجبات حج ۶۱
- ۱- طواف و صور انجام آن ۶۱
- طواف مباشری اختیاری ۶۲
- طواف مباشری غیر اختیاری ۶۲
- طواف نیابتی ۶۵
- ۲- نماز طواف و صور انجام آن ۶۹
- نماز طواف مباشری ۶۹
- نماز طواف نیابتی ۶۹

فهرست مطالب	۷
۳- سعی بین صفا و مروه و صور انجام آن	۷۱
۴- رمی جمرات و صور انجام آن	۷۳
۵- هدی و صور انجام آن	۷۸
صورت اول: واگذار نمودن امر ذبح به دیگران	۷۹
صورت دوم: واگذاری تهیه قربانی و ذبح آن به دیگری	۸۱
صورت سوم: انجام ذبح بدون درخواست حج گزار	۸۲
نتیجه بحث	۸۴

فصل دوم: اقوال فقیهان نسبت به عذر نایب و ادله آنها

انواع عذر در حج	۸۹
الف: نقص و عذر خارج از مناسک حج	۹۰
۱- در محرمات احرام حج	۹۰
۲- در واجبات استقلالی حج	۹۰
ب: خلل و نقص در اعمال و مناسک حج	۹۰
گفتار اول: نیابت معذور در اعمال خارج از ارکان حج	۹۵
امر اول: معذور از ترک محرمات احرام	۹۵
امر دوم: معذور از اتیان واجبات غیر رکنی در حج	۹۷
ادله قائلین به صحت	۹۸
گفتار دوم: نیابت معذور در ارکان حج و شرائط آنها	۹۹
امر اول: نیابت معذور در صورت عذر غیر طاری	۱۰۰
الف: نیابت در حج واجب	۱۰۰

۸ بررسی فقهی نیابت معذور در حج

- ۱۰۱ ادله قائلین به صحت نیابت
- ۱۰۱ دلیل اول: اطلاق ادله جواز نیابت
- ۱۰۵ دلیل دوم: فحوای روایات فوت نائب
- ۱۰۵ دلیل سوم: روایت افساد حج توسط نائب
- ۱۰۵ دلیل چهارم: عدم طرح مسأله توسط ائمه و مکلفین
- ۱۰۶ دلیل پنجم: سیره متشرعه
- ۱۰۶ بررسی و نقد ادله
- ۱۰۸ ادله بطلان نیابت معذور به عذر غیر طاری در حج واجب
- ۱۰۸ دلیل اول: قصور ادله مشروعیت نیابت
- ۱۰۹ دلیل دوم: عدم رفع ملاک حج توسط نائب معذور
- ۱۱۱ دلیل سوم: عدم امر استتبابه شخص معذور
- ۱۱۳ دلیل چهارم: عدم مطابقت مآتی به با مأمور به
- ۱۱۴ دلیل پنجم: عدم اطلاق ادله نیابت نسبت به معذور
- ۱۱۵ دلیل ششم: عدم اطلاق ادله صحت حج معذور و اطلاق ادله آمره نیابت با هم
- ۱۱۵ الف: اطلاق ادله صحت حج معذور از اداء بعض اجزاء یا شروط اختیاری
- ۱۱۵ ب: اطلاق ادله دالّ بر امر به استتبابه و نیابت
- ۱۱۸ دلیل هفتم: استصحاب بقاء تکلیف واقعی بعد از عمل نائب
- ۱۱۹ نتیجه گیری از بحث
- ۱۲۰ ب: نیابت در حج مستحب
- ۱۲۱ ادله قائلین به بطلان نیابت

۹	فهرست مطالب
۱۲۱	ادله قائلین به صحت نیابت
۱۲۱	دلیل اول: اطلاق ادله صحت نیابت معذور نسبت به حج مستحب
۱۲۲	دلیل دوم: اطلاق ادله صحت عمل معذور نسبت به حج مستحب
۱۲۴	نتیجه گیری از بحث
۱۲۵	امر دوم: نیابت معذور به عذر طاری
۱۲۵	الف: نیابت در حج واجب
۱۲۶	ادله قائلین به بطلان نیابت
۱۲۶	نقد و بررسی ادله
۱۲۷	ادله قائلین به صحت نیابت
۱۲۷	اطلاق ادله نیابت و ادله تصحیح عمل نائب با عذر طاری
۱۳۰	بررسی و نقد ادله و بیان مقتضای تحقیق
۱۳۰	ب: نیابت در حج مستحب
۱۳۱	الف: ادله قائلین به بطلان نیابت
۱۳۱	نقد و بررسی ادله
۱۳۲	ب: ادله قائلین به صحت نیابت
۱۳۲	نقد و بررسی ادله
۱۳۳	نتیجه گیری از بحث
۱۳۳	گفتار سوم: تفصیل بین انحاء عذر
۱۳۴	بررسی و نقد دلیل
۱۳۵	نتیجه گیری کلی و بیان مقتضای تحقیق

۱۰ بررسی فقهی نیابت معذور در حج
۱۳۵ گفتار چهارم: نیابت معذور در اتیان نوع حج
۱۳۵ مقدمه در بیان مسأله و تقسیم بندی مباحث آن
۱۴۱ امر اول: در شمول ادله انقلاب نسبت به نائب
۱۴۱ ادله قائلین به بطلان
۱۴۱ دلیل اول: انصراف ادله عدول از نائب
۱۴۲ دلیل دوم: اختصاص ادله عدول به اصیل
۱۴۲ دلیل سوم: عدم اطلاق ادله عدول
۱۴۳ دلیل قائلین به صحت
۱۴۴ امر دوم: در اجزاء حج نائب منقلب به حج افراد
۱۴۵ ادله قائلین به عدم اجزاء
۱۴۵ دلیل اول: انقلاب عمره به حج افراد برای خروج از احرام
۱۴۵ نقد و بررسی دلیل اول
۱۴۶ دلیل دوم: عدم اثبات تصرف شارع در مأمور به برای اجزاء
۱۴۸ نقد و بررسی دلیل دوم
۱۴۹ ادله قائلین به اجزاء
۱۴۹ مقتضای تحقیق
۱۵۰ نتیجه گیری از بحث
	فصل سوم: تطبیق فتاوی فقیهان نسبت به موارد عذر نائب
۱۵۴ گفتار اول: عذر نائب نسبت به امور مبطل حج
۱۵۴ قسمت اول: عذر غیر طاری

۱۱	فهرست مطالب
۱۵۵	مقتضای تحقیق
۱۵۶	قسمت دوم: عذر طاری
۱۵۷	الف: عذر از اتمام به جهت صد و حصر
۱۵۸	۱- تعریف مصدود و محصور
۱۵۹	۲- اقوال فقیهان در مورد نائب محصور و مصدود
۱۶۰	۳- ادله شمول حصر و صد نسبت به نائب
۱۶۱	۴- مقتضای تحقیق
۱۶۳	ب: عذر از اتمام به دلیلی غیر از صد و حصر
۱۶۳	گفتار دوم: عذر نسبت به اهمال غیر مبطل حج
۱۶۴	قسمت اول: عذر از ترک محرمات احرام غیر مبطل حج
۱۶۴	الف: اقوال نسبت به نیابت نائب معذور از ترک محرمات احرام
۱۶۵	ب: دلیل قائلین به عدم بطلان نیابت
۱۶۵	ج: مقتضای تحقیق
۱۶۷	قسمت دوم: عذر از مباشرت در ذبح هدی
۱۶۸	مقتضای تحقیق
۱۶۸	گفتار سوم: عذر نسبت به اعمال مشکوک در بطلان حج
۱۶۸	قسمت اول: عذر نائب نسبت به اعمال رکنی دارای بدل
۱۷۰	۱- عذر از شرائط و اجزاء احرام
۱۷۰	الف: عذر از شرط احرام (لزوم احرام در میقات)
۱۷۲	فرع اول: موارد جواز احرام قبل از میقات

۱۲ بررسی فقهی نیابت معذور در حج

- مورد اول: احرام با نذر ۱۷۲
- مورد دوم: احرام قبل از میقات برای درک عمره رجبیه ۱۷۳
- فرع دوم: احرام بعد از میقات ۱۷۵
- مقتضای تحقیق ۱۷۷
- نتیجه گیری از بحث ۱۷۸
- ب: عذر از واجبات احرام ۱۷۹
- تلبیه و عذر نسبت به آن ۱۷۹
- امر اول: جزئیت تلبیه برای احرام ۱۷۹
- امر دوم: کیفیت تلبیه ۱۸۰
- امر سوم: وجوب تلفظ صحیح تلبیه در تحقق احرام ۱۸۱
- امر چهارم: وظیفه غیر متمکن از تلفظ صحیح تلبیه ۱۸۱
- امر پنجم: وظیفه شخص لال برای تلبیه ۱۸۲
- نتیجه گیری ۱۸۵
- ۲- عذر از اجزاء و شرائط طواف ۱۸۶
- الف: عذر نسبت به شرائط طواف ۱۸۷
- فرع اول: عذر نسبت به شرطیت طهارت از حدث ۱۸۸
- امر اول: شرطیت طهارت از حدث برای طواف ۱۸۸
- امر دوم: جعل بدل برای غیر متمکن از وضو و غسل در طواف ۱۹۰
- امر سوم: اختلاف در بدل اختیاری و اضطراری بودن بدل ۱۹۱
- امر چهارم: وظیفه فاقد الطهورین ۱۹۴

فهرست مطالب ۱۳

- امر پنجم: صحت طواف با تیمم بدل از غسل برای غیر متمکن از غسل ۱۹۵
- امر ششم: وظیفه مبطون و مسلوس برای طواف ۱۹۶
- امر هفتم: اختلاف اختیاری و اضطراری بودن وظیفه دائم الحدث ۱۹۹
- نتیجه گیری از مطالب ۱۹۹
- فرع دوم: عذر نسبت به شرطیت طهارت از خبث ۲۰۰
- مقتضای تحقیق نسبت به حکم بن مسکین ۲۰۲
- امر دوم: وظیفه مبتلا به خون قروح در طواف و اختیاری و اضطراری بودن آن ۲۰۶
- جمع بندی مطالب نسبت به شرط طهارت از خبث ۲۰۸
- ب: عذر از واجبات طواف ۲۰۸
- ۳- عذر از نماز طواف ۲۰۹
- فرع اول: وجوب نماز طواف ۲۰۹
- فرع دوم: رکنیت نماز طواف ۲۱۰
- مقتضای تحقیق ۲۱۳
- فرع سوم: معذور از قرانت صحیح ۲۲۳
- فرع چهارم: معذور از افعال اختیاری نماز ۲۲۵
- ۴- عذر از سعی ۲۲۶
- فرع اول: وجوب سعی بین صفا و مروه و رکنیت آن ۲۲۶
- فرع دوم: موارد تحقق عذر ۲۲۷
- ۵- عذر از درک وقوف اختیاری عرفات و مشعر ۲۲۸
- فرع اول: رکنیت وقوف در عرفات ۲۲۹

۱۴ بررسی فقهی نیابت معذور در حج

- ۲۳۱ فرع دوم: رکنیت وقوف در مشعر
- ۲۳۲ ۶- عذر از رمی جمره عقبه در روز عید
- ۲۳۲ فرع اول: وجوب رمی جمره و ادله آن
- ۲۳۳ فرع دوم: رکنیت رمی جمره عقبه
- ۲۳۳ فرع سوم: جعل بدل اضطراری برای رمی روز عید
- ۲۳۴ ۷- عذر از تأخیر اعمال مکه بر وقوفین
- ۲۳۴ فرع اول: وجوب تأخیر اعمال مکه
- ۲۳۶ فرع دوم: رکنیت تأخیر اعمال مکه
- ۲۳۶ فرع سوم: موارد جواز تقدیم اعمال مکه بر وقوفین
- ۲۳۷ تطبیق اقوال فقیهان و مقتضای تحقیق در این موارد
- ۲۳۸ قسمت دوم: عذر از اعمال رکنی نیابت پذیر با استنباط آن
- ۲۳۸ طواف
- ۲۳۹ نماز طواف
- ۲۳۹ سعی
- ۲۴۰ عذر از رمی جمره عقبه
- ۲۴۰ اقوال فقیهان و مقتضای تحقیق
- ۲۴۱ عذر از اعمال غیر مؤثر در بطلان حج
- ۲۴۲ ۱- عذر نائب از وقوف واجب در عرفات
- ۲۴۲ فرع اول: ابتدا و انتهای زمان وقوف و ادله آن
- ۲۴۳ فرع دوم: وجوب تکلیفی بودن وقوف در تمام این مدت

۱۵	فهرست مطالب
۲۴۶	نتیجه گیری از بحث
۲۴۷	۲- عذر نائب از وقوف واجب در مشعر
۲۴۷	فرع اول: در ابتدا و انتهای زمان وقوف
۲۴۹	فرع دوم: مقدار وجوب غیر رکنی وقوف
۲۵۰	نتیجه گیری از بحث
۲۵۰	۳- عذر از قربانی و بهای آن
۲۵۰	فرع اول: وجوب قربانی
۲۵۱	فرع دوم: عدم رکنیت وجوب قربانی
۲۵۲	فرع سوم: بدل اضطراری قربانی برای حج گزار غیر متمکن از خرید قربانی
۲۵۲	۴- عذر نائب از اتیان طواف نساء و نماز آن
۲۵۲	فرع اول: وجوب طواف نساء و ادله آن
۲۵۴	فرع دوم: عدم رکنیت طواف نساء
۲۵۵	دلیل اول: اجماع
۲۵۶	دلیل دوم: روایات تعبیر کننده از طواف نساء به «طواف بعد الحج»
۲۵۶	دلیل سوم: روایت مربوط به علت وجوب طواف نساء
۲۵۸	دلیل چهارم: جانشین بودن طواف وداع عامه از طواف نساء
۲۵۹	نتیجه گیری از بحث
۲۵۹	۵- عذر نائب از بیتوته در منی
۲۶۰	فرع اول: وجوب بیتوته در منی و ادله آن
۲۶۰	دلیل اول: اجماع

۱۶ بررسی فقهی نیابت معذور در حج

دلیل دوم: سیره قطعیه مسلمین ۲۶۱

دلیل سوم: کتاب ۲۶۱

دلیل چهارم: روایات ۲۶۲

فرع دوم: عدم رکنیت بیتوته در منی ۲۶۳

فرع سوم: عدم وجوب بیتوته بر گروه‌هایی از حجاج ۲۶۸

گروه اول: معذورین ۲۶۸

گروه دوم: شاغلین به عبادت در مکه ۲۷۱

نتیجه گیری از بحث ۲۷۳

۶- عذر نائب از رمی جمرات ۲۷۳

فرع اول: وجوب رمی جمرات و ائمه آن ۲۷۳

دلیل اول: اجماع ۴۷۲

دلیل دوم: سیره قطعیه مسلمین ۲۷۴

دلیل سوم: روایات ۴۷۲

فرع دوم: عدم رکنیت رمی جمرات ۲۷۶

دلیل اول: اجماع ۲۷۶

دلیل دوم: روایات ۲۷۷

فرع سوم: نیابت‌پذیری بودن رمی ۲۷۷

نتیجه گیری از بحث ۲۷۷

۷- عذر نائب مرد در پوشیدن دو جامه احرام هنگام احرام ۲۷۸

مقتضای تحقیق ۲۷۸

فهرست مطالب	۱۷
تطبیق نظرات فقیهان و مقتضای تحقیق نسبت به مسائل قسمت سوم	۲۷۹
جمع بندی نهایی	۲۸۱
منابع و مأخذ	۲۸۷

www.ketab.ir

مقدمه

دین اسلام دارای اصول و فروعی است که از اهمیت والانی برخوردار هستند و یکی از آن فروع، حج است که وجوب آن از ضروریات دین اسلام است و رکنی از ارکان دین مبین اسلام است و ترک آن گناه کبیره است و اگر کسی آن را انکار کند کافر می‌شود.

آیات زیادی از قرآن کریم مربوط به حج است که از جمله آنها آیه ۹۷ سوره آل عمران است که می‌فرماید: ﴿فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾^(۱)؛ در آن، نشانه‌های روشن، (از جمله) مقام ابراهیم است؛ و هر کس داخل آن [خانه خدا] شود؛ در امان خواهد بود، و برای خدا بر مردم است که آهنگ خانه (او) کنند، آنها که توانایی رفتن به سوی آن دارند. و هر کس کفر ورزد (و حج را ترک کند، به خود زیان رساننده)، خداوند از همه جهانیان، بی‌نیاز است که این آیه بر وجوب حج بر شخص مستطیع دلالت می‌کند، همچنانکه روایات زیادی از پیامبر اعظم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و ائمه معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام در این زمینه وارد شده است.

۱. سوره آل عمران، ۳، آیه ۹۷

۲۰ بررسی فقهی نیابت معذور در حج

از امام باقر علیه السلام روایت شده است که حضرت در مورد آیه شریفه «فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ»^(۱)، فرمود: «به سوی خدا حج انجام دهید»^(۲). در روایت دیگری از امام صادق علیه السلام روایت شده است که حضرت امام سجاد علیه السلام فرمود: «حج و عمره انجام دهید تا بدن‌های شما سالم شوند و رزق‌های شما وسعت پیدا کند و هزینه‌های عیالات خود را به اندازه پیدا کنید». و حضرت فرمود: «کسی که حج انجام دهد مورد آمرزش قرار گرفته می‌شود و بهشت بر او واجب می‌شود و عمل را باید از نو شروع کند و نسبت به اهل و مالش هم محفوظ می‌شود»^(۳) که از روایت استفاده می‌شود حج و عمره موجب خیر و برکت در دنیا و آخرت انسان می‌شود.

حج مسائل شرعی زیادی دارد به گونه‌ای که در روایتی از زراره است که می‌گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: خدا مرا فدای تو قرار دهد مدت چهل سال است که از شما در مورد حج سؤال می‌کنم و شما هم پاسخ سوالات مرا می‌دهید. پس حضرت فرمود: «ای زراره! خانه‌ای که دو هزار سال قبل از آدم حج به سوی آن انجام شده است می‌خواهی مسائل آن در چهل سال تمام شود؟»^(۴)

با توجه به اینکه نیابت در حج، امری مشروع و مستحب است و در برخی از موارد، از احياء و اموات واجب است، حال اگر نائب معذور در اعمال حج باشد و یا اینکه در اثناء اعمال معذور شود سوالی که مطرح می‌شود این است که آیا نیابت وی صحیح

۱. سوره ذاریات، ۵۱، آیه ۵۰.

۲. «وسائل الشیعة» ج ۱۱، ص ۱۰، ابواب وجوب الحج و شرائطه، باب ۱، ح ۸

۳. «وسائل الشیعة» ج ۱۱، ص ۱۰، ابواب وجوب الحج و شرائطه، باب ۱، ح ۷

۴. «وسائل الشیعة» ج ۱۱، ص ۱۰، ابواب وجوب الحج و شرائطه، باب ۱، ح ۱۲

است و مجزی از منوب‌عنه است و وظیفه وی در این حال چه می‌باشد؟
در این کتاب به بررسی بیان انظار فقیهان در مورد احکام عذر نائب در حج و
بررسی و نقد آنها و بیان قول مختار و تطبیق این انظار بر واجبات حج پرداخته شده
است.